

Теоретичний аналіз міжнародних систем оцінки фінансового стану банків

Узагальнюючою комплексною характеристикою та відображенням ефективності процесу управління фінансово-економічною діяльністю банку є його фінансовий стан, параметри якого не є постійною величиною і весь час змінюються, особливо в умовах фінансово-банківської кризи. Одна їх частина аналізує фінансовий стан банківської установи у короткостроковому періоді за допомогою відповідних коефіцієнтів, інша – з позиції середньострокового та довгострокового фінансово-економічного розвитку банку, що визначається структурою джерел його фінансування, необхідних для здійснення ефективної фінансово-економічної діяльності. У статті досліджено та проаналізовано системи рейтингової оцінки фінансового стану банківських установ; системи дистанційного моніторингу (розрахунок фінансових коефіцієнтів і аналіз банків за групами); комплексні системи оцінки ризиків банківської діяльності; статистичні прогностичні моделі, або «системи раннього реагування». За результатами дослідження зроблено висновки, що кількість оціночних показників і глибина аналізу фінансового стану мають залежати від мети дослідження та інформаційної бази, що використовується, а напрями аналізу, як правило, мають відповідати чотирьом обов'язковим умовам стійкого фінансового стану будь-якої банківської установи: достатності капіталу, якості активів і пасивів, прибутковості та ліквідності. Виокремлення саме цих показників зумовлене такими причинами: по-перше, аналіз динаміки і структури ліквідності та прибутковості охоплює всі основні аспекти фінансово-економічної діяльності банку і відображає рівень його фінансового стану; по-друге, ефективність здійснення фінансово-економічної діяльності менеджерами банківської установи визначається її загальним фінансовим станом, який залежить від обсягу наявних фінансових ресурсів, що мають раціонально розподілятися між усіма видами активів, але за обов'язкової умови дотримання банком відповідного рівня ліквідності.

Ключові слова: банк; фінансовий стан; рейтингова модель.

Актуальність теми. Однією з основних цілей управління фінансово-економічною діяльністю банків є забезпечення відповідних умов для отримання запланованих фінансових результатів при одночасній підтримці задовільного рівня їх фінансового стану, що в умовах нестабільності світового та вітчизняного фінансових ринків набуває особливої актуальності. У зв'язку з цим зазначимо, що у процесі реалізації стратегічного управління фінансово-економічною діяльністю банківських установ пріоритетним завданням є вдосконалення оцінки їх фінансового стану з урахуванням умов зовнішнього середовища та внутрішніх особливостей ведення банківського бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Дослідженням аналізу та оцінки фінансового стану банків значну увагу приділили такі зарубіжні науковці, як: Р.Дж. Кемпбелл, Р.Л. Міллер, П.С. Роуз, Дж.Сінки, Г.С. Панова, Ю.С. Масленченков, О.Б. Ширінська, Л.В. Давидова. Цим аспектам приділяли увагу й вітчизняні вчені, зокрема О.Д. Вовчак, О.В. Дзюблюк, В.П. Пантелеєв, С.П. Халява, І.Є. Склеповий, Л.О. Примостка, Н.Шелудько, А.М. Герасимович, О.В. Крухмаль, В.В. Коваленко, С.А. Святко, В.М. Кочетков та ін.

Постановка завдання. Для контролю за ефективною реалізацією стратегічних фінансових цілей і завдань, що були поставлені перед банком, він має постійно в процесі управління фінансово-економічною діяльністю оцінювати свій фінансовий стан, оскільки оцінка поточного фінансового стану дозволяє відповісти на головне запитання: «що зараз відбувається з банком?», а також побачити тенденції до зміни основних показників і результатів фінансово-економічної діяльності банківської установи. Тому необхідно провести аналіз існуючих міжнародних систем оцінки фінансового стану банків з метою можливості використання їх у вітчизняній банківській практиці.

Викладення основного матеріалу. Якщо звернутися до трактувань фінансового стану фахівцями та науковцями з банківської справи, то більшість з них розкриває зміст поняття «фінансовий стан» через показники фінансово-економічної діяльності банку [1, с. 549–566; 3, с. 22; 6, с. 9; 9, с. 135–137].

Зарубіжними вченими у поняття фінансового стану банківської установи закладається дещо інший зміст, порівняно з поглядами, які склались у вітчизняній науці, його розуміють не як комплексну чи узагальнюючу характеристику, що відображає ефективність процесу управління фінансово-економічною діяльністю банку, а як певну оцінку, отриману за даними публічної звітності на певний момент часу і спрямовану на з'ясування перспектив майбутньої фінансово-економічної діяльності банківської установи з позицій очікуваних доходів та ризиків [5, с. 272–285].

Таким чином, фінансовий стан банку – це економічне поняття, що характеризує ефективність управління фінансово-економічною діяльністю банку за допомогою певної системи аналітичних показників у чітко визначений момент часу.

Звертаючись до історії, нагадаємо, що на фінансово-економічну діяльність банківських установ значно вплинуло впровадження інформаційних технологій та розширення комплексу банківських інтернет-послуг, що дозволило створити ефективну систему розрахунково-касового обслуговування клієнтів, прискорити здійснення платежів і вдосконалити процедури контролю за грошовими потоками. Такі зміни призвели до концентрації ризиків у банківській діяльності й, відповідно, вимагали розробки нових підходів до оцінки фінансового стану банків.

Щодо цього зауважимо, що сьогодні зарубіжні країни застосовують різні системи аналізу та оцінки фінансового стану банків (табл. 1), які можна поділити на такі види:

- системи рейтингової оцінки;
- системи дистанційного моніторингу (розрахунок фінансових коефіцієнтів і аналіз банків за групами);
- комплексні системи оцінки ризиків банківської діяльності;
- статистичні прогнозні моделі або «системи раннього реагування» [4, с. 214].

Таблиця 1

Системи оцінки фінансового стану банків в окремих країнах

Країна	Наглядовий орган	Назва системи	Рік впровадження	Тип системи
Франція	Банківська комісія	ORAP (організація і впровадження попереджувальних дій)	1997	Дистанційно рейтингова
		SAABA (статистичний метод для агрегованого аналізу)	1997	Раннього реагування (прогноз очікуваних збитків)
Німеччина	Федеральне відомство з контролю за банками	BAKIS (інформаційна система)	1997	Система фінансових коефіцієнтів та аналізу окремих банків за групами
Італія	Банк Італії	PATROL	1993	Дистанційно рейтингова
Нідерланди	Банк Нідерландів	RAST (інструменти для оцінки ризиків)	1999	Комплексна система оцінки банківських ризиків
Велика Британія	Відомство фінансової політики ³	RATE (система оцінки ризику і визначення ступеня нагляду)	1998	Комплексна система оцінки банківських ризиків
США	Три наглядові органи	CAMELS	1980	Визначення рейтингу на основі інспекційних перевірок на місцях

Варто також зауважити, що найпоширенішими та одними з найперших у світі виникли і почали застосовуватися системи рейтингової оцінки фінансового стану банків. Зокрема, найпоширенішим прикладом рейтингової оцінки є широко відома американська система CAMEL, яка також використовується і Національним банком України, та є стандартизованою оцінкою фінансово-економічної діяльності банківських інститутів. У 1997 р. через суттєві зміни у веденні банківського бізнесу та під впливом загальноекономічних тенденцій система CAMEL також зазнала певних змін і в результаті з'явився шостий компонент – «S», що відображає чутливість банків до ризиків. Таким чином,

зазначена рейтингова система отримала аббревіатуру CAMELS, кожний компонент якої розшифровується таким чином: С – адекватність капіталу; А – якість активів; М – якість менеджменту; Е – рівень дохідності операцій; L – рівень ліквідності; S – чутливість до ризиків.

Зауважимо, що кожен означений компонент цієї рейтингової системи припускає здійснення аналізу декількох оціночних показників, які безпосередньо впливають на той чи інший компонент, при цьому окремі показники повторюються у характеристиці декількох складових системи. Наприклад, ступінь проблемності активів використовується при оцінці компонентів С та А.

Кількісна оцінка підсумкового рейтингу кожного компонента системи CAMELS базується на 5-бальній шкалі. Бал «1» проставляється найбільш стійким у фінансовому відношенні банкам, які не потребують підвищеної уваги та контролю з боку наглядових органів, а бал «5» є найнижчою оцінкою і свідчить про те, що банк знаходиться у критичному фінансовому стані та вимагає значного контролю і прийняття відповідних заходів впливу з боку органів банківського нагляду.

Головна перевага системи CAMELS полягає в тому, що вона є стандартизованим методом оцінки фінансово-економічної діяльності банків. У цій системі рейтинги за кожним показником вказують вищому керівництву банківської установи напрямок необхідних заходів щодо їх покращення, при цьому зведена рейтингова оцінка відображає рівень потрібного чи необов'язкового втручання контролюючих органів.

Варто також зауважити, що для оцінки надійності банківських холдингів Федеральна резервна система США використовує методику BOPEC, у якій загальна оцінка фінансового стану банківського холдингу складається на основі рейтингу за кожним із таких компонентів: В – дочірні банки; О – дочірні небанківські установи; Р – материнська компанія; Е – загальний прибуток; С – сума капіталу.

У зв'язку з цим зазначимо, що виокремлення як самостійних компонентів загального прибутку та суми капіталу підкреслює особливу важливість саме цих аспектів фінансового стану банківського інституту. Варто також наголосити, що в основі оцінки елементів системи BOPEC знаходяться підходи, які використовуються у CAMELS, тому значне місце відводиться загальній оцінці якості менеджменту і управління фінансово-економічною діяльністю банків, яка є сумарним значенням по холдингу в цілому. При цьому виставляються такі рейтингові оцінки: S – задовільно, F – прийнятно, U – незадовільно [8, с. 54–55].

Зауважимо, що в 90-х рр. XX ст. Федеральною резервною системою США було розроблено підходи до рейтингової оцінки філій американських банків, діючих за межами країни – система CAMEO (1990 р.), і підходи до рейтингової оцінки філій закордонних банків, що функціонують на території США – система ROCA (1995 р.). Ці дві системи в цілому зберегли концепцію CAMELS, але, разом з тим, між ними існують і певні відмінності. Зокрема, в системі CAMEO враховуються як кількісні (капітал, дохідність), так і якісні (менеджмент, внутрішній контроль) показники, а система ROCA більше орієнтована на ризики в діяльності філій закордонних банків і використовує такі компоненти: менеджмент ризику – R, операційний контроль – O, відповідність діяльності фінансового інституту законодавству і наглядовим нормам – C, якість активів – A [2, с. 101–102].

Зазначимо що останнім часом у країнах з ринковою економікою отримали розповсюдження дистанційні рейтингові системи оцінки фінансового стану, а однією з перших стала експертна система CAEL Федеральної корпорації страхування депозитів, підходи до використання якої були вдосконалені у грудні 1999 р. Система базується на основі аналізу 19 показників чотирьох основних груп банків з присвоєнням їм щоквартального рейтингу за бальною шкалою від 0,5 (найкращий рейтинг) до 5,5 (найгірший рейтинг). Кожний компонент системи CAEL характеризує, відповідно, капітал (Capital), активи (Asset), дохідність (Earning) та ліквідність (Liquidity). При оцінці фінансового стану всі аналізовані банки діляться на групи за розміром активів і розраховуються коефіцієнти за кожною з чотирьох груп, а зведений підсумковий рейтинг фінансово-економічної діяльності банківської установи розраховується як зважений середній інтегральний показник чотирьох компонентів системи CAEL. При цьому перелік фінансових коефіцієнтів та їх важливість (частка в групі) занесені в комп'ютерну програму, що дозволяє всю процедуру розрахунку здійснювати в автоматичному режимі. Присвоєний рейтинг порівнюється з рейтингом CAMELS, і якщо рейтинг CAEL гірший, то до банку застосовують додатковий контроль з боку органів банківського регулювання та нагляду [4, с. 218].

Варто також зазначити, що дистанційні рейтингові системи як інструмент оцінки фінансового стану банків почали застосовуватися і в європейських країнах (Італія, Франція). Зокрема, у 1993 р. Банк Італії почав використовувати дистанційну рейтингову систему PATROL, основними компонентами якої є: PATrimonio – достатність капіталу; Redditivita – дохідність; Rischiosita – кредитний ризик; Organizzazione – організація; Liquidita – ліквідність.

Кожний компонент цієї системи, а також її зведений рейтинг, має оцінку від 1 (найкращий) до 5 (найгірший рейтинг). Найважливішим у використанні системи PATROL є те, що, окрім визначення поточного фінансового стану банківських установ, вона також імітує можливість несподіваного відтоку депозитів і зростання питомої ваги простроченої заборгованості [10, с. 92].

Дистанційний аналіз фінансового стану банків за системою ORAP і прогнозування ймовірності банкрутства банківських установ за системою SAABA є основою моніторингу банківської системи Франції на державному рівні. Система ORAP використовує для оцінки фінансового стану бази даних Банку Франції та Банківської комісії, результати інспекційних перевірок банківських установ, дані зовнішніх аудиторів та інших наглядових органів, які діють у Франції, а також інформацію, що доступна на підставі взаємних домовленостей з контролюючими органами інших європейських країн. Методика оцінки фінансового стану банків за системою ORAP містить чотирнадцять показників, що поділяються на п'ять груп: коефіцієнти ліквідності та платоспроможності; балансова й позабалансова фінансово-економічна діяльність (якість активів, безнадійна заборгованість тощо); ринковий ризик; рівень доходів; якісні критерії (власники акцій, процес управління та внутрішній контроль).

Статистична модель SAABA складається з трьох модулів. Перший – це модуль кількісного аналізу, що досліджує кредитний портфель банку та визначає ймовірність неповернення кредитів, оцінює можливі втрати протягом трьох наступних років, і якщо за таких втрат нормативи достатності регулятивного капіталу продовжують відповідати встановленим мінімальним значенням, то банківська установа вважається надійною та фінансово стабільною. Другий модуль передбачає дослідження фінансового стану власників акцій банку, в тому числі й їх спроможність матеріально підтримувати банківську устанovu в разі виникнення у її діяльності фінансових проблем. У межах третього модуля на основі рейтингових оцінок і результатів перевірок на місцях діагностують якість управління фінансово-економічною діяльністю банківської установи, стан внутрішнього аудиту та її ліквідність. Використовуючи дані всіх трьох модулів, система SAABA здійснює синтетичний аналіз фінансового стану банку й оцінює його надійність за п'ятибальною шкалою.

У Німеччині Федеральним відомством із контролю за банками та Бундесбанком в 1997 р. була впроваджена інформаційна система дистанційного моніторингу BAKIS, що є загальною стандартизованою системою моніторингу фінансово-економічної діяльності банківських установ, основною метою якої є оперативний аналіз фінансової ситуації, визначення тенденцій рівня кредитного ризику, ринкового ризику та ризику ліквідності. Крім того, ця система дозволяє здійснювати наукові дослідження основних тенденцій розвитку банківських груп і всієї банківської системи Німеччини. У зв'язку з цим зауважимо, що у системі BAKIS розроблений та діє спеціальний програмний комплекс, який у щомісячному, кварталному, піврічному та річному режимах розраховує 47 показників, пов'язаних з ризиками здійснення фінансово-економічної діяльності банківських установ. У тому числі: 19 показників характеризують кредитний ризик, 16 оцінюють ринковий ризик, 2 – ризик ліквідності, а ще 10 аналізують доходи та прибуток. Важливою особливістю німецької системи дистанційного моніторингу є те, що показники й групові порівняння, розраховані в BAKIS, не доводяться до відома вищого керівництва банків, з яким обговорюються лише тенденції, що склалися у банківській системі в цілому та її окремих сегментах [7, с. 63].

Варто зазначити, що протягом останніх років системи дистанційного моніторингу з простого розрахунку окремих показників для цілей інспекційних перевірок перетворилися в інструмент оцінки поточного стану фінансово-економічної діяльності банків, проте лише одного розрахунку фінансових показників і групових порівнянь іноді недостатньо для здійснення комплексного аналізу фінансового стану банків. Тому виникли комплексні системи оцінки поточного стану фінансово-економічної діяльності банківських установ, які будуються на основі цілого комплексу процедур, починаючи від первинного ознайомлення з певною ситуацією у банку і закінчуючи визначенням ефективних заходів впливу на банківську устанovu. У зв'язку з цим зауважимо, що Банк Англії запровадив у 1997 р. комплексну систему оцінки фінансового стану банків RATE, що містить взаємопов'язані фази здійснення процесу банківського нагляду: оцінку ризику, вибір інструментів нагляду та аналіз ефективності застосування цих інструментів. Всі ці фази обов'язково присутні в межах одного «наглядового періоду», який, залежно від розмірів банку та масштабів його фінансово-економічної діяльності, може тривати від 6 місяців до 3 років.

Оцінка фінансового стану банківського інституту у комплексній системі RATE здійснюється на основі 9 оціночних показників, що відображають: по-перше, види ризику, присутні у веденні банківського бізнесу; по-друге, адекватність та ефективність контролю за цими ризиками. Щодо цього зазначимо, що аналіз фінансового стану банку містить 6 оціночних показників: капітал, активи, ринковий ризик, дохідність, зобов'язання, бізнес, аналіз яких здійснюється на основі дослідження звітів банківської установи, тенденцій зміни її ключових фінансових коефіцієнтів, стратегічних планів та іншої інформації, доступної Банку Англії. А оцінка основних показників контролю за фінансовим станом банку містить три фактори: внутрішній контроль, організація, менеджмент.

Зауважимо, що, даючи попередню оцінку всім 9 показникам, працівник Банку Англії одночасно визначає і можливу відсутність деякої інформації про фінансово-економічну діяльність певної банківської установи та за необхідності може вимагати зустрічі з керівниками банку, під час якої основна

увага приділяється показникам оцінки щодо управління ризиками, оскільки вони, здебільшого, є якісними, ніж кількісними, а їх аналіз базується на особистісному судженні та професійному висновку спеціаліста. Обговорення ключових питань з керівниками різних структурних підрозділів дозволяє визначити стратегію фінансово-економічної діяльності банку, контроль за її впровадженням, ступінь ризикованості та вплив на дохідність і фінансовий стан банківської установи.

Таким чином, на основі попереднього аналізу й отриманих даних при зустрічі з керівниками банку здійснюється підсумкова оцінка його фінансового стану, що визначається на основі комп'ютерних розрахунків і складається з двох частин:

- огляд поточної фінансово-економічної ситуації та висновки про фінансовий стан банківської установи;
- числовий рейтинг за кожним показником і зведений рейтинг, розрахований на основі середньої арифметичної.

Варто також зауважити, що числова рейтингова система RATE є виключно внутрішнім інструментом Банку Англії для оцінки фінансово-економічної діяльності банків і використовується для їх порівняння за рівнем ризиків і фінансовим станом, оцінки необхідного ступеня контролю з боку наглядових органів, а також для визначення певного набору інструментів нагляду [11, с. 235–240].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, системи рейтингової оцінки фінансового стану банків економічно-розвинутих країн мають суттєві відмінності, обумовлені як історичними та структурними особливостями розвитку банківських систем цих країн, так і особливостями здійснення державної політики щодо ведення банківського бізнесу. Разом з тим, останні розробки органів банківського регулювання та нагляду, що отримали розповсюдження у 90-х рр. ХХ ст., орієнтовані в основному на оцінку кредитних і ринкових ризиків, якість менеджменту, а також на необхідність виявлення проблем в управлінні фінансово-економічною діяльністю банківських установ на ранній стадії.

Варто також звернути увагу й на те, що системи рейтингової оцінки фінансового стану є ефективним інструментом регулювання і нагляду за фінансово-економічною діяльністю банків, але оскільки аналізовані показники відображають процеси, що вже склались, а при їх розрахунку використовуються дані фактичних звітів, то рейтингова оцінка характеризує поточний фінансовий стан банківської установи і минулу фінансово-економічну ситуацію. Тому головний недолік рейтингових систем пов'язаний з неможливістю визначення потенційних проблем та прогнозування сценаріїв розвитку подій у майбутньому.

Таким чином, проведене дослідження сучасних методів оцінки фінансового стану банків у закордонній практиці дає можливість зробити висновок, що єдиної універсальної методики не існує і гіпотетично існувати не може, враховуючи постійний динамізм міжнародного фінансового ринку. Тому можемо лише визначити дві основні форми оцінки фінансового стану банківської установи:

- по-перше, адміністративне регулювання та обов'язковий аналіз фінансово-економічної діяльності банку;
- по-друге, саморегулювання та власна ініціатива щодо ефективної оцінки фінансово-економічної діяльності банківської установи.

У зв'язку з цим зауважимо, що кількість оціночних показників і глибина аналізу мають залежати від мети дослідження та інформаційної бази, яка використовується, а напрямки аналізу, як правило, мають відповідати чотирьом обов'язковим умовам стійкого фінансового стану будь-якої банківської установи: достатності капіталу, якості активів і пасивів, прибутковості та ліквідності.

Список використаної літератури:

1. Аналіз банківської діяльності : підручник / [А.М. Герасимович, І.М. Парасій-Вергуненко, В.М. Кочетков та ін.] ; за ред. А.М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2010. – 599 с.
2. Вяткин В.Н. Управление риском в рыночной экономике / В.Н. Вяткин. – М. : Экономика, 2012. – 195 с.
3. Иванов В.В. Анализ надежности банка : практ. пособие / В.В. Иванов. – М. : РДЛ, 2016. – 320 с.
4. Кабушкин С.Н. Управление банковским кредитным риском / С.Н. Кабушкин. – М. : Новое знание, 2014. – 336 с.
5. Маршалл Дж.Ф. Финансовая инженерия: полное руководство по финансовым нововведениям / Дж.Ф. Маршалл ; пер. с англ. В.К. Бансал. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 784 с.
6. Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческих банков / Г.С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 2016. – 272 с.
7. Стефанишина А. Характеристика та аналіз методик оцінювання фінансової стійкості банків України та зарубіжжя / А.Стефанишина // Вісник НБУ. – 2010. – № 11. – С. 62–66.
8. Тимофеева З.А. Система надзора за деятельностью коммерческих банков / З.А. Тимофеева // Деньги и кредит. – 2012. – № 4. – С. 53–58.
9. Туркало Р.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг / Р.І. Туркало, З.І. Щибиволок. – К. : Слобожанщина, 2012. – 236 с.

10. Турчин Н.Б. Зарубіжні рейтингові системи оцінки банківської діяльності та їх особливості / Н.Б. Турчин // Наука й економіка. – 2018 – № 3. – С. 90–94.
11. Управление деятельностью коммерческого банка / под ред. О.И. Лаврушина. – М. : Юристъ, 2014. – 688 с.

References:

1. Gerasymovych, A.M., Parasij-Vergunenko, I.M., Kochetkov, V.M. and others (2010), *Analiz bankivs'koi' dijal'nosti*, pidruchnyk, in Gerasymovych, A.M. (ed), KNEU, K., P. 599.
2. Vyatkin, V.N. (2012), *Upravlenie riskom v rynochnoy ekonomike*, Ekonomika, M., P. 195.
3. Ivanov, V.V. (2016), *Analiz nadezhnosti banka*, prakticheskoe posobie, Russkaya Delovaya Literatura, M., P. 320.
4. Kabushkin, S.N. (2014), *Upravlenie bankovskim kreditnym riskom*, uchebnoe posobie, Novoe znanie, M., P. 336.
5. Marshall, Dzh.F. (2008), *Finansovaya inzheneriya: Polnoe rukovodstvo po finansovym novovvedeniyam*, Translated by Bansal, V.K., INFRA-M, M., P. 784.
6. Panova, G.S. (2016), *Analiz finansovogo sostoyaniya kommercheskikh bankov*, Finansy i statistika, M., P. 272.
7. Stefanyshyna, A. (2010), «Harakterystyka ta analiz metodyk ocinjvannja finansovoi' stijkosti bankiv Ukrainy ta zarubizhzhja», *Visnyk NBU*, Vol. 11, pp. 62–66.
8. Timofeeva, Z.A. (2012), «Sistema nadzora za deyatel'nost'yu kommercheskikh bankov», *Den'gi i kredit*, Vol. 4, pp. 53–58.
9. Tyrkalo, R.I. and Shhybyvolok, Z.I. (2012), *Finansovij analiz komercijnogo banku: osnovy teorii', ekspres-diagnostyka, rejtyng*, Slobozhanshhyna, K., P. 236.
10. Turchyn, N.B. (2018), «Zarubizhni rejtyngovi systemy ocinky bankivs'koi' dijal'nosti ta i'h osoblyvosti», *Nauka j ekonomika*, Vol. 3, P. 90–94.
11. Lavrushina, O.I. (ed) (2014), *Upravlenie deyatel'nost'yu kommercheskogo banka*, Yurist", M., P. 688.

Лисенок Олексій Володимирович – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів Національного університету харчових технологій.

Наукові інтереси:

- управління фінансово-економічною діяльністю банків;
- управління банківськими ризиками.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2019.